



RAQOBATNING MOHIYATI VA AHAMIYATI

G'aybullayev Sarvar O'ktam o'g'li

O'zMUJF o'qituvchisi

Jarasheva Go'zal Bahodir qizi

O'zMUJF talabasi

E-mail: bahodirovna.01.09@gmail.com

Annotatsiya: *mazkur maqolada raqobat tushunchasi, raqobat turlari, vazifalari, mohiyati va ahamiyati haqida to'xtalib o'tamiz. Raqobat, raqobat siyosatining yuritilishi hamda raqobatlashish bozor munosabatlari bilan bog'liq tabiiy-ijtimoiy hodisa bo'lib, ushbu tushuncha o'z navbatida ham iqtisodiy, ham huquqiy jihatlarni qamrab oladigan jarayonlarini o'rganish o'zida bir qator dolzarb masalalarni aks ettiradi.*

Kalit so'zlar: *raqobat, sof raqobat, sof monopoliya, oligopoliya, monopolistik raqobat.*

Bozor mexanizmining asosiy tarkibiy qismlaridan biri raqobat hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti o'zining yetuklik darajasi va rivojlanish xususiyatlaridan qat'iy nazar raqobatning mavjud bo'lishini taqazo etadi. Shu bilan birga bozor iqtisodiyoti rivojlanib borishi bilan raqobatchilik munosabatlari ham takomillashib, o'z shakllarini o'zgartirib boradi. Mamlakatimiz birinchi Prezidenti I.A. Karimov raqobatning bozor iqtisodiyotidagi ahamiyatini ko'rsatib, "Raqobat bo'lmasa, bozor iqtisodiyotini barpo etib bo'lmaydi. Raqobat - bozorning asosiy sharti, aytish mumkinki, uning qonunidir", deb ta'kidlaydi.

Shuningdek, bu masalaning muhimligini yana bir bor ta'kidlab, "mamlakatimizda yaratilgan texnologiyalarning raqobatbardoshligini ta'minlash, "nau-xau" namunalari yaratish, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, ya'ni yuqori sifatli mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlash bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish" kerak.

Raqobat bozor iqtisodiyotining va umuman tovar xo'jaligining eng muhim belgisi, uni rivojlantirish vositasi hisoblanadi. Raqobatning iqtisodiy mazmunini tushunib olish unga turli tomondan yondashishini talab qiladi. Mustaqil tovar ishlab chiqaruvchilar (korxonalar) o'rtasidagi raqobat - tovarlarni qulay sharoitda ishlab chiqarish va yaxshi foyda keltiradigan narxda sotish, umuman iqtisodiyotda o'z mavqegini mustahkamlash uchun kurashdan iborat. Bunda ular kerakli ishlab chiqarish vositalari, xomashyo va materiallar sotib olish, ishchi kuchini yollash uchun ham kurashadi. Ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi raqobat pirovardida is'temolchilarni o'ziga jalb etish uchun kurashni ham anglatadi. Resurslarni yetkazib beruvchilar o'zlarining iqtisodiy resurslarini (kapital, tabiiy resurslar, ishchi kuchi) yuqori narxlarda sotish uchun raqobatlashadi. Ishlab chiqaruvchilar va resurslarni yetkazib beruvchilar o'rtasidagi raqobat bozor munosabatlari rivojlangan, iqtisodiyot to'liq erkinlashgan sharoitda yorqin namoyon bo'ladi. Raqobat - bozor



subyektlari iqtisodiy manfaatlarining to'qnashuvidan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi yuqori foyda va ko'proq nafillikka ega bo'lish uchun kurashni anglatadi.

Raqobat kurashi tomonlama: bir tomondan ishlab chiqaruvchilar o'rtasida, ikkinchi tomondan esa iste'molchilar o'rtasida sodir bo'ladi. Bunda ishlab chiqaruvchilar sarflangan xarajatlarning har bir birligi evaziga ko'proq foyda olish maqsadida raqobatlashadilar. Mana shu foyda orqasidan quvish natijasida ular orasida tovarlarni sotish doiralarini kengaytirish, qulay bozorlar, arzon xomashyo, energiya va arzon ishchi kuchi manbalariga erishish uchun kurash boradi.

Raqobatning mazmuni uning vazifalarini ko'rib chiqish orqali yanada kengroq namoyon bo'ladi. Hozirgi bozor iqtisodiyotida raqobatning quyidagi asosiy vazifalarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- Tartibga solish vazifasi
- Resurslarni joylashtirish vazifasi
- Innovatsion vazifasi
- Moslashtirish vazifasi
- Taqsimlash vazifasi
- Nazorat qilish vazifasi

Raqobatning tartibga solish vazifasi ishlab chiqarishni talab(iste'mol)ga muvofiqlashtirish maqsadida taklifga ta'sir o'tkazishdan iborat. Aynan bu vazifa yordamida iqtisodiyotda taklifning talab orqali, ishlab chiqarish tarkibi va hajmining yakka tartibdagi va ijtimoiy ehtiyojlari orqali belgilanishiga erishiladi, ya'ni iqtisodiyot bozor qonunlari asosida tartibga solinadi.

Raqobatning resurslarni joylashtirish vazifasi ishlab chiqarish omillarini ular eng ko'p samara beradigan korxonalar, hudud va mintaqalarga oqilona joylashtirish imkonini beradi.

Raqobatning innovatsion vazifasi fan-texnika taraqqiyoti yutuqlariga asoslanuvchi hamda bozor iqtisodiyoti subyektlarining rivojlanishini taqazo etuvchi turli ko'rinishdagi yangiliklarning joriy etilishini anglatadi.

Raqobatning taqsimlash vazifasi ishlab chiqarilgan ne'matlar yalpi hajmining iste'molchilarning o'rtasida taqsimlanishiga bevosita va bilvosita ta'sir o'tkazadi.

Iqtisodiy adabiyotlarda bir tarmoq ichidagi raqobatning to'tta shakli alohida ajratib ko'rsatiladi. Bular: sof raqobat, sof monopoliya, monopolistik raqobat va oligopoliyadir.

Sof raqobat sharoitida bir xil mahsulot ishlab chiqaruvchi tarmoqda juda ko'p sonli korxonalar mavjud bo'ladi. Yuqori darajada tashkil qilingan bozorda ko'plab sotuvchilar o'zlarining mahsulotlarini taklif qiladilar. Xususan, yangi korxonalar paydo bo'lishi va ularning raqobatli bozorda mahsulotlarni sotishga huquqiy, texnologik, moliyaviy va boshqa jiddiy iqtisodiy to'siqlar bo'lmaydi.

Sof monopoliyada tarmoq bitta korxonalar yoki firmadan iborat bo'lganligi sababli, u mavjud mahsulotning yagona ishlab chiqaruvchisi hisoblanadi va yakka hukmdorlik shakllanadi. Monopoliya sharoitida firma narx ustida sezilarli nazoratni amalga oshiradi. Buning sababi oddiy bo'lib, u mahsulotning yagona ishlab chiqaruvchisi hisoblanadi.



Oligopoliya- tarmoqda u qadar ko'p bo'lmagan korxonalarining mavjud bo'lishi va hukmdorlik qilishidir. Bu oligopoliyaning eng muhim belgisi bo'lib, qaysi tovarlar hizmatlar bozorida nisbatan kam sonli ishlab chiqaruvchilar hukmronlik qilsa, shu tarmoq oligopolistik tarmoq hisoblanadi.

So'nggi o'n yilliklar butun dunyo miqyosida raqobat to'g'risidagi qonunlarni (ular trestlarga qarshi yoki monopoliyaga qarshi qonunlar deb ataladi) yanada rivojlantirish va amaliyotga kiritish davri bo'ladi. Sobiq sotsialistik lagerning parchalanib ketishi oqibatida Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoning ko'pchilik mamlakatlari raqobat siyosati negizi hisoblangan bozor iqtisodiyoti tamoyillarini joriy qila boshlagan bir vaqtda, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar ham bir joyda to'xtab qolmay, amaliyotda foydalanayotgan monopoliyaga qarshi qonunchilikka o'zgartirishlar kiritib bordilar. Hozirgi kunda dunyoning 100dan ortiq mamlakatlarida monopoliyaga qarshi qonunchilik tizimi mavjuddir.

2012-yil 6-yanvarda O'RQ-319-sonli O'zbekiston Respublikasining “Raqobat to'g'risida”gi qonuni, raqobat muhitini tartibga soluvchi fundamental yuridik hujjat hisoblanib, ushbu hujjatning qabul qilish sohasining rivojlanishi uchun katta ahamiyat kasb etadi. Qonunning 4-moddasiga ko'ra, raqobat- xo'jalik yurituvchi subyektlarining musobaqalashuvi bo'lib, bunda ularning mustaqil harakatlari ulardan har birining tovar yoki moliya bozoridagi tovar muomalsining umumiy shart-sharoitlariga bir tomonlama tartibga ta'sir ko'rsatish imkoniyatini istisno etadi yoki cheklaydi.

XX asr iqtisodiyotini erkinlashuvi, bozorlarning ochilishi va tovarlar hamda xizmatlarni tarqatish va taqsimlashda ko'pchilik rivojlangan mamlakatlar davlat boshqaruviga emas, balki bozor kuchlariga suyana boshlashiga guvoh bo'ldi. Raqobat siyosati iqtisodiy erkinlikni rag'batlantirish, ba'zida esa mustaqil xaridorlar va sotuvchilar o'rtasida raqobatni talab qilish yo'li bilan qo'llab-quvvatlanadi. Raqobat to'g'risidagi qonun uchta sohaga kirib boradi, ya'ni: biznesni amalga oshirish usuliga, iqtisodiy bozorlar tuzilmasiga va xo'jalik yuritish usullariga. O'rganib chiqilgan qonunchilik o'rtasida harakatlanishni o'zining bozordagi ustun mavqeyini suiiste'mol qiluvchi, yoxud savdo-sotiqni cheklovchi, raqobatni susaytiruvchi man qilingan shakllarini tan oluvchi o'zini tutish qoidalari mazmunan bir biriga yaqinligi bilan ajralib turadi.

Bir so'z bilan aytgand ichki bozorda raqobat muhitini ta'minlash, mahaliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatdoshligini oshirish mamlakatning barqaror rivojlanishida, fuqarolarning turmush farovonligini oshirishda muhim omil bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Uchkun S., Dilshod N. PROCESS OF IDENTIFYING THE SIGNIFICANT ACCOUNTS IN THE REVENUE CYCLE //Journal of marketing, business and management. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 32-36.

2. Dilshod N. XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA KORXONALARDA TUSHUMLAR AUDITINI TASHKIL QILISH BOSQICHLARI VA DASTAKLARINI



TAKOMILLASHTIRISH //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – C. 105-110.

3. Najmiddinov D. R., Shodlikov D. E. THE EFFECT OF THE SECRET ECONOMY IN A DAILY LIFE OF THE SOCIETY //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1A. – C. 56-59.

4. O'G'Li N. D. R., Qizi T. D. Z. MOLIYA BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA UNGA OID YANGI YONDASHUVLAR //Journal of marketing, business and management. – 2022. – T. 1. – №. 8. – C. 1-4.

5. G'aybullayev Sarvar O. et al. O 'ZBEKISTONDA ISTE'MOL SAVATCHASI HOZIRGI HOLATINI VA UNI SHAKILLANTIRISH YO 'NALISHLARI //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 119-125.

6. G'aybullayev S. THE PLACE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 116-126.

7. Gaybulayev Sarvar Uktam ugli, Saitov Sirojiddin, & Davlatboyeva Sojida Oybek qizi. (2022). SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IS A PLACE TO PROVIDE EMPLOYMENT. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(12), 115–119. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/358>
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7429509>

8. Gaybulayev Sarvar Uktam ugli, Saitov Sirojiddin, & Davlatboyeva Sojida Oybek qizi. (2022). SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IS A PLACE TO PROVIDE EMPLOYMENT. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(12), 115–119. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/358>

Gaybullayev Sarvar, Saitov Sirojiddin, & Pulatova Mashhura Xushnadbek qizi. (2022). FACTORS AFFECTING LABOR RELATIONS AND ITS WAGE. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(12), 125–129. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/360> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7429572>